

**ФОРМУВАННЯ МЕТОДУ ПРИСВОЄННЯ НАЗВ ПАМ'ЯТКАМ НА ПРИКЛАДІ
ПАМ'ЯТОК ЖИТЛОВОЇ АРХІТЕКТУРИ В УКРАЇНІ****¹Совінський Є. В.,**

асистент,

sovinski.ev@gmail.com, ORCID: 0009-0001-2967-4127

²Гончарова І. В.,

PhD з архітектури, доцент,

innahoncharova37@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9489-5404

¹*Вінницький національний технічний університет,*²*Інститут архітектури та будівництва "ІФНТУНГ-ДонНАБА"*

Анотація. У статті розглянуто питання присвоєння назв пам'яткам архітектури в Україні. Проаналізовано вітчизняні та закордонні практики присвоєння назв. Досліджено проблематику існуючої системи, аспекти та розбіжності у термінологічних підходах на основі аналізу прикладів, історичної та типологічної складових. У результаті дослідження запропоновано методологію формування офіційних назв пам'яток архітектури на основі термінологічного ключа, що дозволяє уніфікувати підхід до найменування, підвищити точність ідентифікації пам'яток та забезпечити узгодженість у науковій, управлінській та реставраційній практиках.

Ключові слова: термінологія, культурна спадщина, пам'ятки архітектури, найменування, автентичність

Вступ. Система присвоєння назв пам'яткам в Україні функціонує в межах державної політики охорони культурної спадщини. Формування назв, при цьому, відбувається на етапі підготовки картки обліку та облікової документації, що розглядається та затверджується консультативною радою спеціального органу охорони культурної спадщини та подається до центрального органу охорони культурної спадщини. Подальший розгляд здійснюється експертною комісією, після чого об'єкти вносяться до Державного реєстру об'єктів нерухомої спадщини. У цьому процесі назва пам'ятки набуває офіційного статусу, стаючи частиною офіційної документації та основою правочинів [1, 2, 3].

Назви пам'яток архітектури виконують не лише ідентифікаційну, а й культурну, історичну та правову функції та є носіями колективної пам'яті, відображають суспільні цінності, локальну ідентичність та забезпечують спадкоємність у сприйнятті архітектурного середовища.

Постановка завдання. У різні історичні періоди формування назв відбувалось стихійно, що зумовило різноманітність термінів, відсутність єдиного підходу й численні суперечності у фаховому та правовому використанні.

При цьому, в наслідок наявної значної кількості помилок назва пам'ятки перестала виступати головним індикатором об'єкта, а ця функція була покладена на адресний показник. Сьогодні, в умовах чисельних перейменувань топонімів та повільного корегування Журналів (Переліків) та Реєстру основним індикатором для ідентифікації та локалізації пам'ятки стала її геолокація. Проблемою такої зміни є втрата ідентичності об'єктів культурної спадщини та чисельні правові колізії.

Актуальність дослідження зумовлена потребою в уніфікації та стандартизації термінів при формуванні назв пам'яток архітектури для внесення об'єктів до Журналу (Переліку) та

Реєстру, що є важливим чинником їх ідентифікації та класифікації, забезпечує збереження структури історичної пам'яті та формування єдиного правового підходу у різних регіонах України.

Таким чином, метою дослідження є формування первинних основ методики присвоєння назв пам'яткам архітектури України на прикладі об'єктів житлової типології методом створення термінологічного ключа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, офіційно-затвердженої термінології в пам'ятко-охоронному та архітектурно-будівельному законодавстві

Питання термінології у сфері архітектури та будівництва регулюється низкою законодавчих та нормативних документів, однак, пам'ятко-охоронне законодавство є відмежованим від цієї типологічної системи і є самостійним [3, 4].

Базовим для пам'ятко-охоронців є Закон України «Про охорону культурної спадщини» [5], який визначає галузевий понятійний апарат. У ст. 1 подано визначення терміну «об'єкт культурної спадщини» та дотичних до нього: пам'ятка, щойно виявлений об'єкт, тощо. Водночас у Законі відсутнє чітке регламентування принципів формування назв об'єктів, що залишає простір для різночитань.

Для підготовки базової документації використовуються форми, затверджені Порядком обліку об'єктів культурної спадщини. При цьому у документі надано додатковий термінологічний апарат та у формах передбачено заповнення розділу «Назва об'єкта», однак не наведено жодних рекомендацій чи стандартів, за якими вона повинна формуватися.

ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проєктної документації на будівництво» визначає базову термінологію понять за типами («будівля», «будинок», «споруда», «житловий будинок», «комплекс»), проте не регламентує їх використання у історичних об'єктах [11].

ДБН А.2.2-14:2016 «Склад та зміст науково-проєктної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування» містить вимоги щодо відображення історичної та науково-проєктної інформації в описовій частині проєктної документації. Однак, також не відображає питання назви або ідентифікації пам'ятки [12].

Класифікатор будівель і споруд НК 018:2023 запроваджує сучасну систему класифікації житлових і нежитлових будівель відповідно до міжнародних стандартів та забезпечує єдину термінологічну базу для ідентифікації об'єктів архітектури у статистиці, будівництві та управлінні. Однак, у пам'ятко-охоронній практиці цей класифікатор наразі не використовується системно [13].

У міжнародній практиці питання термінології розглядається ширше. Керівні принципи ICOMOS [14] та документація UNESCO [15] щодо всесвітньої спадщини наголошують на важливості автентичності назви як елементу виміру культурної спадщини та демонструють ідею відображення функціонально-типологічної характеристики та історико-культурного контексту об'єкта.

Таким чином, проведеним дослідженням зафіксовано відсутність будь якої законодавчої методичної бази щодо формування назв пам'яток архітектури в Україні. Існує базовий понятійний апарат та окремі положення, які регулюють вимоги до облікової та проєктної документації, що не синхронізовані з іншим законодавством та створюють методичну прогалину.

Основний матеріал і результати.

Аналіз сучасної практики в Україні

Система найменування пам'яток архітектури в Україні сьогодні характеризується відсутністю єдиних принципів та загальнообов'язкових методичних засад. У наказах Міністерства культури та інформаційної політики, якими надається статус об'єктів культурної спадщини, спостерігається велика варіативність формулювань [16]. Назви можуть містити лише типологічну складову («Будинок», «Житловий будинок»), індивідуалізовані ідентифікатори («Будинок родини С.»), або поєднувати кілька підходів одночасно. У багатьох випадках застосовуються довільні формулювання (таб. 1):

Таблиця 1. Аналіз даних Державного реєстру нерухомих пам'яток [16, 17, 18, 19, 20]

Назва об'єкта	Датування	Місцезнаходження	Вид об'єкта	№ та дата наказу про занесення до Реєстру	Охор. №	Проблематика
Будинок житловий з магазином (готель «Палас»)	кінець XIX століття	вул. Соборна, 38	арх.	Наказ МКТ від 30.12.2010 № 1328/0/16-10	31-Вн	спроба вказати етапи використання, що робить її перевантаженою.
Будинок заводського театру	1925 р.	вул. Незалежності, 23 м. Іллінці	арх.	Наказ МКУ від 18.04.2017	4273-Вн	Використано невідповідну типологію
Садиба у П'ятничанах	-	м. Вінниця	арх.	Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2024 № 1182	020029	Використано невідповідну типологію не містять індивідуалізатора
Вілла	1930-ті рр	Азовська вул., 2 м. Львів	арх.	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4003-П	не містять додаткового ідентифікатора
Вілла з огорожею	1905 р	Антоновича В. вул., 54	арх.	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4011-Лв	Використання іноземного терміна
Житловий будинок (мур.) (охоронний номер №230008 (38-Хр)	1910 р.	вул. Театральна, (Горького), 13 м.	арх.	Наказ МКІП від 15.10.2020 № 2197	230008-Х	Дублювання та некоректні лапки, позначки, ідентифікатори у назві
«Жилий будинок»	1912 р.	вул. Гаршина, 4	арх. та містоб.	Наказ МКІП від 04.06.2020 № 1883	7036-У	
Будинок	XVIII—XIX століття	м. Луганськ, вул. Даля, 7 (вул. Юного Спартак)	арх.	Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2024 № 43	120015	не містять індивідуалізатора, що робить ідентифікацію в межах реєстру складною
Будинок гірничого інституту	1915—1924 роки	просп. Д. Яворницького, 19 м. Дніпро	арх.	Постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2024 № 337	040033	Використано невідповідну типологію

Будинок прибутковий Рибака	кін. XIX ст.	Асташкін а вул. (Провіант ська), 9	арх. та містобуд.	Наказ МКТ від 20.06.2008 № 728/0/16- 08	67-Од	приклад багатoshарової , але читабельної номенклатури
Особняк Гейзеля	сер. XIX ст	Базарна вул. (Кірова), 31 ріг Осипова (Ремісної)	арх. та містобуд.	Наказ МКТ від 20.06.2008 № 728/0/16- 08	80-Од	Використано невідповідну типологію Використання іноземного терміну
Будинок прибутковий Черкеських (арх. Влодек Л.Л.)	1890-і рр.	Базарна вул. (Кірова), 49, ріг Рішельєвс ької (Леніна)	арх. та містобуд.	Наказ МКТ від 20.06.2008 № 728/0/16- 08	89-Од	приклад багатoshарової , але читабельної номенклатури
Будинок житловий Кумбарі (арх. Фраполлі Д.), в якому жили: - Ойстрах Д.Ф. - скрипаль; - Ісаакян А.С. - вірменський поет	1825 р. 1908-1932 рр. 1898 р.	Буніна вул. (Р.Люксе мбург), 24 ріг Катерини нської (К.Маркса)	арх. та містобуд.	Наказ МКТ від 20.06.2008 № 728/0/16- 08	118-Од	надмірна деталізація

Проблематика на практиці занесення об'єктів до Державного реєстру нерухомих пам'яток України показує, що офіційна назва пам'ятки укладається з наступних груп: типологічна (вказує на архітектурний тип), хронологічна (дати зведення/перебудови) ідентифікаційна (через власника/подію).

Масштабний електронний реєстр фіксує понад 100 тис. об'єктів і демонструє як типові найменування (напр., «кам'яниця», «садиба»), так і варіанти з індивідуалізацією (імена родин, функціональні підписи). Водночас у межах одного реєстру трапляється дублювання назв («Житловий будинок» для кількох десятків об'єктів в одному місті), що ускладнює ідентифікацію (рис. 1).

Різноманітне походження термінів призводить до нашарування понять, що з часом втрачали первісне значення. Значну роль, також, відіграли політичні впливи та регіональні культурні контексти.

Наприклад, термін «кам'яниця» у середньовічних містах Поділля та Галичини та в Закарпатті, що перебували під владою Австро-Угорщини, де в архітектурний лексикон увійшли запозичення з німецької та польської традиції. Термін «кам'яниця» тут зберігався довше, ніж на східноукраїнських землях (в умовах інтенсивної урбанізації на Слобожанщині та в Києві) та означав мурований житловий або житлово-торговий будинок, зазвичай дво- чи триповерховий [6, 7, 10].

Натомість в регіонах, що входили до складу російської імперії, утвердився вираз «прибутковий будинок» (доходний дом) – багатоповерхова споруда з квартирами для довгострокової оренди, який відображав російську правову і соціально-економічну модель.

У радянський період відбулася стандартизація архітектурної термінології, що нівелювала національні, культурні, територіальні особливості. Утверджується загальний термін «будинок багатоквартирний», що втрачає історичну конкретику, але підкреслює функціональний аспект типології житла [8, 9, 10].

Таким чином, на одному термінологічному полі співіснують три назви, що належать до різних епох, але позначають споруди зі спорідненою функцією.

Значні труднощі виникають у сфері перекладу та транслітерації, особливо при зіставленні понять у міжнародному науковому обігу. Наприклад, терміни «котедж», «особняк» та «міська вілла» можуть частково перекривати значення один одного.

На Поділлі, у центральних та східних регіонах слово «особняк» закріпилося за окремим будинком у місті, тоді як у Галичині частіше вживалося «вілла міська» за австрійсько-німецькою традицією (Stadtvilla) [10].

У сучасному ж дискурсі набув поширення англомовний термін «котедж», що іноді використовується для позначення замських будинків будь-якого типу, хоча в українській архітектурній традиції він радше відповідає невеликому окремому будинку з присадибною ділянкою.

10.	Вілла з огорожею	1905 р.	Антоновича В. вул., 54	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4011-Лв
11.	Вілла	к.ХІХ ст.	Антоновича В. вул., 58	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4012-Лв
12.	Житловий будинок	1908 р.	Антоновича В. вул., 83	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4013-Лв
13.	Вілла сім'ї Герлабек	1929–1930 рр.	Антоновича В. вул., 109	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4014-Лв
14.	Вілла	1930-ті	Аральська вул., 3	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4015-Лв
15.	Вілла	1930-ті	Аральська вул., 8	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4016-Лв
16.	Житловий будинок	1930-ті	Аральська вул., 10	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4017-Лв
17.	Житловий будинок	1930-ті	Аральська вул., 15	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4018-Лв
18.	Житловий будинок	1930-ті	Аральська вул., 17	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 18.01.2021 № 14	4019-Лв

110.	«Школа»	1895 р.	вул. Дарвіна, 13	Пам'ятка містобудування та архітектури	Наказ МКІП від 04.06.2020 № 1883	7061-Хв
111.	«Жилий будинок»	1912 р.	вул. Дарвіна, 15	Пам'ятка містобудування та архітектури	Наказ МКІП від 04.06.2020 № 1883	7062-Хв
112.	«Жилий будинок»	1902 р.	вул. Дарвіна, 21	Пам'ятка містобудування та архітектури	Наказ МКІП від 04.06.2020 № 1883	7063-Хв
113.	«Жилий будинок»	1899 р.	вул. Дарвіна, 23	Пам'ятка містобудування та архітектури	Наказ МКІП від 04.06.2020 № 1883	7064-Хв
114.	«Жилий будинок»	п. ХХ ст.	вул. Дарвіна, 25	Пам'ятка містобудування та архітектури	Наказ МКІП від 04.06.2020 № 1883	7065-Хв
115.	«Жилий будинок»	п. ХХ ст.	вул. Дарвіна, 27	Пам'ятка містобудування та архітектури	Наказ МКІП від 04.06.2020 № 1883	7066-Хв
116.	«Жилий будинок»	1914 р.	вул. Дарвіна, 29	Пам'ятка містобудування та архітектури	Наказ МКІП від 04.06.2020 № 1883	7067-Хв
117.	«Заклад»	п. ХХ ст.	вул. Дарвіна, 31	Пам'ятка містобудування та архітектури	Наказ МКІП від 04.06.2020 № 1883	7068-Хв

Рис. 1 Приклади наказів про внесення до Реєстру [16, 17, 18, 19, 20]

100.	Будинок управління робіт Херсонського порту (мур.) (охоронний номер №230098 (102-Хр)	1902 р.	просп. Ушакова, 4	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 15.10.2020 № 2197	230098 -Хр
101.	Житловий будинок (мур.) (охоронний номер №230099 (103-Хр)	1950 р.	просп. Ушакова, 12/2	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 15.10.2020 № 2197	230099 -Хр
102.	Житловий будинок (мур.) (охоронний номер №230100 (104-Хр)	1950 р.	просп. Ушакова, 13	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 15.10.2020 № 2197	230100 -Хр
103.	Денисівський парк (мур.) (охоронний номер №230103 (29-Хр)	1785 р.	просп. Ушакова, 12-14	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 15.10.2020 № 2197	230103 -Хр
104.	Морехідне училище (мур.) (охоронний номер №230105 (106-Хр)	1953 р.	просп. Ушакова, 14	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 15.10.2020 № 2197	230105 -Хр
105.	Житловий будинок (мур.) (охоронний номер №230104 (105-Хр)	1953 р.	просп. Ушакова, 15	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 15.10.2020 № 2197	230104 -Хр
106.	Лікарня Російського товариства Червоного хреста (мур.) (охоронний номер №230106 (107-Хр)	1914 р.	просп. Ушакова, 22	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 15.10.2020 № 2197	230106 -Хр
107.	Житловий будинок (мур.) (охоронний номер №230107 (30-Хр)	1900 р.	просп. Ушакова, 27	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 15.10.2020 № 2197	230107 -Хр
108.	Житловий будинок (мур.) (охоронний номер №230101 (69-Хр)	1890 р.	вул. Гімназична (Червоностудентська), 6	Пам'ятка архітектури	Наказ МКІП від 15.10.2020 № 2197	230101 -Хр

	Кудрявцев, історик О. П. Оглобин	1919 - 1943 рр.		містобудування, історії		
19.	Флігель житловий	кін. XIX ст.	Андріївський узвіз, 2 д	Пам'ятка архітектури, містобудування, історії	Наказ Мінкультури від 21.10.11 № 912/0/16-11	283/5-Кв
20.	Будинок прибутковий	1914 р.	вул. Андріївський узвіз, 3/24	Пам'ятка архітектури	Наказ Мінкультури від 29.12.2016 № 1273	993-Кв
21.	Будинок житловий, в якому жив історик О. П. Оглобин	1874 р., 1899 - 1919 р.	Андріївського узвіз, 4/26	Пам'ятка архітектури, містобудування, історії	Наказ Мінкультури від 21.10.11 № 912/0/16-11	265-Кв
22.	Будинок житловий ювеліра З. Брезнунова	1815 р., 1860 р.	Андріївський узвіз, 5/31	Пам'ятка архітектури, містобудування	Наказ Мінкультури від 21.10.11 № 912/0/16-11	648-Кв
23.	Будинок житловий	1885 р., 1892 р.	Андріївський узвіз, 8	Пам'ятка архітектури, містобудування, історії	Наказ Мінкультури від 21.10.11 № 912/0/16-11	266-Кв
24.	Будинок прибутковий	1980-ті рр.	Андріївський узвіз, 9	Пам'ятка архітектури, містобудування	Наказ Мінкультури від 21.10.11 № 912/0/16-11	649-Кв
25.	Будинок житловий	I пол. XIX ст.	Андріївський узвіз, 10 а	Пам'ятка архітектури, містобудування	Наказ Мінкультури від 21.10.11 № 912/0/16-11	650-Кв
26.	Житловий будинок	1846 р.	вул. Андріївський узвіз, 13-б	Пам'ятка архітектури	Наказ Мінкультури від 29.12.2016 № 1273	992-Кв

Рис. 2. Приклади наказів про внесення до Реєстру [16, 17, 18, 19, 20]

Таким чином, невпорядкованість назв породжує кілька практичних проблем:

дублювання записів під різними назвами ускладнює статистичний облік й оцінювання ризиків; типові об'єкти мають десятки однотипних назв без уточнень.

втрата локальної ідентичності, коли всі об'єкти маркуються як «будинок житловий» що знижує мотивацію локальних громад до захисту конкретних пам'яток;

відсутність єдиних правил – одні записи фіксують лише функцію, інші – власника, архітектора чи навіть мешканців. Використання лапок у назві або інших позначок створює враження умовності або цитування, що є методично некоректним у реєстраційних документах.

невідповідність між науковими (історичними) назвами та адміністративними позначеннями ускладнює міжнародні комунікації та подачу матеріалів в рамках програм (ЮНЕСКО, фонди реставрації).

При цьому, практика регіональних переліків показує, що найкращий результат дає поєднання загальної типології з індивідуальним маркуванням.

Принципи та прийоми формування назв

Формування назв об'єктів культурної спадщини потребує системного підходу та чіткої методології. Для упорядкування цієї практики доцільно виділити принципи та прийоми відбору складових назв (таб. 2).

Таблиця 2. Принципи формування назв

Принцип	Опис принципу
Історико-культурна достовірність	Назва має відображати автентичні дані про об'єкт: імена власників, архітекторів, традиційні функції чи топоніми. Орієнтація на першоджерела (архівні документи, кадастрові книги, міські адресні довідники).
Архітектурна типологія	Використання термінів відповідно до Класифікатора будівель і споруд НК 018:2023, ДБН та галузевих стандартів. Чітке визначення типу: «садиба», «кам'яниця», «прибутковий будинок», «вілла», «особняк».
Локалізація	У назві доцільно вказувати просторовий ідентифікатор: назва вулиці, кварталу, мікрорайону або населеного пункту. Це особливо важливо у випадках, коли кілька подібних об'єктів знаходяться в одній місцевості.
Функціональність (історична чи первісна)	Можна вказувати початкове або найбільш значуще функціональне призначення: «Будинок заводського театру», «Будинок гірничого інституту». При цьому, важливо уникати надмірного перевантаження переліком усіх функцій, які об'єкт мав протягом часу.
Унікальність	Кожна назва повинна забезпечувати ідентифікацію без дублювання в межах одного населеного пункту. Бажано уникати шаблонних позначень на кшталт «Будинок житловий» без уточнень.
Читаність і стандартизованість	Назва має бути короткою, структурованою, зрозумілою для широкого кола користувачів (науковців, юристів, громади). Використання єдиної моделі побудови: Тип об'єкта + Ідентифікатор (родина/архітектор/функція) + Локалізація/датування.

Прийоми формування назв:

Поєднання типології та ідентифікатора («Прибутковий будинок Рибак» (тип + прізвище);

Використання історичних власників чи відомих мешканців, вказівка на архітектора або будівничого («Будинок Кумбарі (арх. Фраполлі Д.», «Особняк Гейзеля» або «Будинок, у якому жив Ойстрах Д.Ф.»);

Додавання локального маркера («Садиба у П'ятничанах»);

Використання первинної функції з уточненням («Будинок заводського театру (1925 р.)»);

Стандартизовані аббревіатури або додаткові коди (за потреби).

Для уніфікації також доцільно використовувати робоче угруповання назв у реєстрі за чотирма основними блоками:

1. Міська житлова, багатоквартирна (комерційна) - Будинок багатоквартирний, будинок прибутковий, будинок з магазином (або іншою комерційною функцією вказати), регіональні варіанти - кам'яниця;

2. Індивідуальне/престижне житло - Будинок житловий (Котедж) Будинок особний (Особняк), Будинок дачний (Дача), вілла (міська/заміська);

3. Традиційне житло - хата, регіональні варіанти - гражда.

4. Садибно-земельні комплекси - садиба, маєток, палац;

Для формування системної, зрозумілої та унікальної назви пам'ятки архітектури в Україні доцільно враховувати такі основні критерії (таб. 3):

Таблиця 3. Критерії формування назв

Критерій	Характеристика	Приклади	Джерела
Тип будівлі / споруди	Визначає основну архітектурно-функціональну категорію об'єкта	Садиба, будинок прибутковий, кам'яниця, вілла, особняк, будинок інституту, театр	Класифікатор будівель і споруд, ДБН, ДСТУ.
Хронологія / датування	Вказує період спорудження або основного будівельного етапу.	<i>кін. XIX ст., 1930-ті рр., 1915–1924 рр.</i>	Історична довідка об'єкта
Персоналія / власник / архітектор	Ідентифікує об'єкт через прізвище родини, відомого мешканця або архітектора.	<i>Будинок прибутковий Рибак, Особняк Гейзеля, Будинок Кумбарі (арх. Фраполлі Д.).</i>	Історична довідка об'єкта
Функція / історичне призначення	Вказує первинне використання споруди	<i>Будівля заводського театру, Будівля гірничого інституту, Будинок житловий з магазином</i>	Класифікатор будівель і споруд, ДБН, ДСТУ.
Географічна ознака / локалізація	Дозволяє точно визначити місцезнаходження: населений пункт, район, вулиця, квартал.	<i>Садиба у П'ятничанах, вул. Соборна, 38, Базарна вул., ріг Осипової.</i>	Геолокація, кадастрові дані, адресний реєстр

Структурування назви у трьох полях реєстру ((1) Типологічна група (стандартизований словник), (2) Унікальний локальний ідентифікатор (прізвище власника/назва установи/подія), (3) Датування (рік або період)) дозволить ідентифікувати об'єкт одночасно як типологічну одиницю і як унікальну пам'ятку культурного ландшафту. Додатково корисно передбачити поле для альтернативних історичних назв (історична «лексика») та поле для транскрипції/перекладу англійською і контрольований список синонімів (наприклад: кам'яниця = *kamyanytsia* = *townhouse/revenue house*) для уникнення плутанини при міжнародних запитах. Така структура вже частково реалізується в електронному реєстрі ДРНПУ, але потребує стандартизації термінологічної частини та наповнення контрольними словниками.

Висновки. Подана модель систематизації та присвоєння назв об'єктам культурної спадщини (рис. 2) демонструє потенціал для подальшого розвитку методології в напрямі уніфікації, прозорості та відповідності міжнародним практикам.

Можливостями для подальшого розвитку методології є:

- розробка стандартизованих підходів до формування назв із врахуванням історичного контексту та локальної ідентичності;
- корегування єдиного цифрового реєстру з уніфікованими назвами та можливістю багатомовного представлення;
- використання інструментів ГІС для інтеграції назв у просторове планування та охоронні режими;
- залучення науковців, місцевих громад та фахових рад до процесу узгодження назв.

Проведений аналіз засвідчує, що проблема дублювання та розмитості термінології у сфері класифікації житлової архітектури України має як історичні, так і політико-культурні корені. Вплив різних епох, мовних середовищ та адміністративних систем спричинив появу паралельних назв, які інколи позначають споруди зі схожими функціями. Це ускладнює як дослідницьку роботу, так і практику охорони та внесення пам'яток до державного реєстру.

БУДИНОК ПРИБУТКОВИЙ КУПЦЯ МАРЯНЧИКА 1916 РІК

Рис. 3 Термінологічний ключ (авторська розробка)

Унормування термінології потребує багаторівневого підходу. На першому рівні доцільно використовувати історично автентичні назви, притаманні часу створення об'єкта та відповідні до суспільно-політичних умов епохи. Це дозволить зберегти культурну специфіку та відобразити історичний контекст (наприклад: «будинок прибутковий», «кам'яниця», «вілла», «хата»). На другому рівні важливо враховувати типологічні риси архітектури, що дозволяють віднести споруду до загальнішої категорії (будинок багатоквартирний, будинок дачний, садиба, палац).

Водночас формальна уніфікація назв не повинна призводити до нівелювання ідентичності конкретних об'єктів. Тому в практиці охорони культурної спадщини слід застосовувати додаткові ідентифікатори, пов'язані з історією власності чи суспільною значущістю будівлі. Використання прізвища першого власника, відомої родини або подій, пов'язаних з об'єктом, сприятиме унікалізації пам'ятки та створенню більш насиченого культурного ландшафту міста (наприклад: «Будинок прибутковий родини Четкових, 1915 р.», «Садиба родини Львовичів»).

Ключ присвоєння назв доцільно закріпити у нормативних документах (положеннях, інструкціях, стандартах) та застосовувати у щоденній роботі органів охорони культурної спадщини. Це дозволить забезпечити: єдність підходів у різних регіонах України; підвищення якості облікової документації; правову визначеність у сфері охорони спадщини; зрозумілу систему комунікації з громадою та міжнародними інституціями.

Практична політика присвоєння назв пам'яткам має поєднувати історичну автентичність і оперативну функціональну інформативність. Запропонована типологічна група + локальний ідентифікатор + датування – робоча модель, яка дозволяє зберегти регіональну та історичну різноманітність (наприклад: «Кам'яниця Шольц-Вольфовичів, XVII ст.» або «Будинок прибутковий родини Четкових, 1915 р.») і водночас забезпечує стандартизований пошук, аналітику й управління. Для імплементації потрібні: офіційний контрольований словник типологій у межах ДРНПУ, інструкція з формування поля «унікальний ідентифікатор», а також навчальні семінари для фахівців обласних управлінь культури з метою запобігання «виродженню» назв у безликі позначення. Усвідомлення цих процесів є необхідною умовою для вироблення уніфікованого наукового апарату, який дозволить гармонізувати вітчизняні дослідження з міжнародними стандартами, зберігаючи при цьому автентичні особливості національної термінології (таб. 4).

Таблиця 4. Приклад застосування термінологічного ключа для корегування чинних назв об'єктів

Існуюча назва	Назва відповідно до ключа
Будинок житловий з магазином (готель «Палас»)	Будівля готелю «Палас»
Будинок заводського театру	Будівля театру заводу [назва заводу]
Житловий будинок (мур.) (охоронний номер №230008 (38-Хр)	Будинок житловий [ім'я власника]
«Жилий будинок»	Будинок житловий [ім'я власника]
Будинок	Будинок житловий [ім'я власника]
Садібний будинок	Будинок садиби [ім'я власника]
Будинок гірничого інституту	Будівля гірничого інституту
Особняк Гейзеля	Будинок осібний Гейзеля
Будинок житловий Кумбарі (арх. Фраполлі Д.), в якому жили: - Ойстрах Д.Ф. - скрипаль; - Ісаакян А.С. - вірменський поет	Будинок житловий Кумбарі

Таким чином, оптимальною є модель, що поєднує історичну назву, типологічну категорію та унікальний індивідуалізатор. Такий підхід забезпечить збереження автентичності та відмінностей між об'єктами, дозволить уникнути формалізованих і безликих визначень типу «Будинок житловий початку ХХ ст.» і сприятиме більш глибокому включенню архітектурної спадщини в систему культурної пам'яті суспільства.

Література

- [1] М. В. Бевз, «Архітектурна спадщина та методи її збереження». Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 300 с.
- [2] В. І. Тимофієнко, «Історія української архітектури». Київ: Либідь, 2003. 472 с.
- [3] В. В. Вечерський, «Спадщина містобудування України: теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень». Київ: НДІТІАМ, 2003. 576 с.
- [4] ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій». Київ: Мінрегіон України, 2019. 184 с.
- [5] Закон України «Про охорону культурної спадщини»: Закон України від 08 червня 2000 р. № 1805-III. Відомості Верховної Ради України, № 39, ст. 333, 2000.
- [6] М. Kuban, «The Vernacular Architecture of Central Europe». Aldershot: Ashgate, 1999. 352 p.
- [7] S. Kostof, «A History of Architecture: Settings and Rituals». Oxford: Oxford University Press, 1995. 792 p.
- [8] F. Choay, «The Invention of the Historic Monument». Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 256 p.
- [9] І. В. Михайлишин, «Українська народна хата: типологія та символіка». Львів: Інститут народознавства НАН України, 2015. 220 с.
- [10] С. Гаврилюк, «Традиційна житлова архітектура України: історія та сучасні інтерпретації». Київ: КНУБА, 2017. 240 с.
- [11] ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проєктної документації на будівництво».
- [12] ДБН А.2.2-14:2016 «Склад та зміст науково-проєктної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування».
- [13] Класифікатор будівель і споруд НК 018:2023.

- [14] “Керівні принципи ICOMOS”. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.icomos.org> Дата звернення: Лютий 10, 2025.
- [15] Документація UNESCO. [Online]. Available: <https://whc.unesco.org> Accessed on: February 10, 2025.
- [16] Міністерство культури України. Реєстр об'єктів культурної спадщини. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mkip.gov.ua> Дата звернення: Лютий 10, 2025.
- [17] Міністерство культури України. Реєстр — Львівська область. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mkip.gov.ua> Дата звернення: Лютий 10, 2025.
- [18] Міністерство культури України. Реєстр — Харківська область. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mkip.gov.ua> Дата звернення: Лютий 10, 2025.
- [19] Міністерство культури України. Реєстр — Херсонська область. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mkip.gov.ua> Дата звернення: Лютий 10, 2025.
- [20] Міністерство культури України. Реєстр — м. Київ. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mkip.gov.ua> Дата звернення: Лютий 10, 2025.

References

- [1] M. V. Bevz, *Arkhitektura spadshchyna ta metody yii zberezhennia*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi Politekhniky, 2011, 300 p.
- [2] V. I. Tymofiienko, *Istoriia ukrainskoi arkhitektury*. Kyiv: Lybid, 2003, 472 p.
- [3] V. V. Vecherskyi, *Spadshchyna mistobuduvannia Ukrainy: teoriia i praktyka istoryko-mistobudivnykh pam'iatkookhoronnykh doslidzen*. Kyiv: NDITIAM, 2003, 576 p.
- [4] DBN B.2.2-12:2019, *Planuvannia i zabudova terytorii*. Kyiv: Minrehion Ukrainy, 2019.
- [5] Verkhovna Rada Ukrainy, “Zakon Ukrainy Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny,” *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 39, art. 333, 2000.
- [6] M. Kuban, *The Vernacular Architecture of Central Europe*. Aldershot: Ashgate, 1999, 352.
- [7] S. Kostof, *A History of Architecture: Settings and Rituals*. Oxford: Oxford University Press, 1995, 792 p.
- [8] F. Choay, *The Invention of the Historic Monument*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 256 p.
- [9] I. V. Mykhailyshyn, *Ukrainska narodna khata: typolohiia ta symbolika*. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 2015, 220 p.
- [10] S. Havryliuk, *Tradyttsiina zhytlova arkhitektura Ukrainy: istoriia ta suchasni interpretatsii*. Kyiv: KNUBA, 2017, 240 p.
- [11] DBN A.2.2-3:2014, *Sklad ta zmist proektnoi dokumentatsii na budivnytstvo*.
- [12] DBN A.2.2-14:2016, *Sklad ta zmist naukovo-proektnoi dokumentatsii na restavratsiiu pamiatok arkhitektury ta mistobuduvannia*.
- [13] NK 018:2023, *Klasyfikator budivel i sporud*, 2023.
- [14] ICOMOS, *Guidance Principles*. [Online]. Available: <https://www.icomos.org> Accessed: Feb. 10, 2025.
- [15] UNESCO, *Documentation*. [Online]. Available: <https://whc.unesco.org> Accessed: Feb. 10, 2025.
- [16] Ministry of Culture of Ukraine, *Reiestr ob'ektiv kulturnoi spadshchyny*. [Online]. Available: <https://mkip.gov.ua> Accessed: Feb. 10, 2025.
- [17] Ministry of Culture of Ukraine, *Reiestr – Lviv Region*. [Online]. Available: <https://mkip.gov.ua> Accessed: Feb. 10, 2025.
- [18] Ministry of Culture of Ukraine, *Reiestr – Kharkiv Region*. [Online]. Available: <https://mkip.gov.ua> Accessed: Feb. 10, 2025.
- [19] Ministry of Culture of Ukraine, *Reiestr – Kherson Region*. [Online]. Available: <https://mkip.gov.ua> Accessed: Feb. 10, 2025.
- [20] Ministry of Culture of Ukraine, *Reiestr – Kyiv*. [Online]. Available: <https://mkip.gov.ua> Accessed: Feb. 10, 2025.

FORMATION OF THE METHOD OF ASSIGNING NAMES TO MONUMENTS ON THE EXAMPLE OF MONUMENTS OF RESIDENTIAL ARCHITECTURE IN UKRAINE

¹Sovinskyi Y.,

Assistant,

sovinski.ev@gmail.com, ORCID: 0009-0001-2967-4127

²Honcharova I.,

PhD in Architecture, Associate Professor,

innahoncharova37@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9489-5404

¹*Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine;*

²*"IFNTUOG-DonNACEA", Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Abstract. The article examines the problem of forming official names of architectural monuments in Ukraine as an essential component of the national cultural heritage protection system. The author analyzes the current legal framework regulating the identification of heritage assets, including preservation legislation, state building standards, classification systems, and international documents issued by ICOMOS and UNESCO. The study highlights the absence of clear and unified rules for naming monuments in existing methodological guidelines, which leads to inconsistencies between typological, historical, and functional principles of naming, as well as duplication, semantic ambiguity, and the loss of authenticity in the official state register.

The aim of the research is to develop foundational principles for a methodology of assigning names to architectural monuments, with special attention to residential typologies, by creating a terminological key that enables the unification of naming practices and ensures accurate identification. The research tasks include: analyzing the officially approved terminology; identifying problems in current Ukrainian practice; comparing terminology across historical periods; and defining the core principles and techniques of name formation. Methodologically, the study relies on structural and terminological analysis, comparative review of normative documents, typological analysis of residential architecture, and verification of heritage register examples.

The results reveal significant discrepancies in the application of typological, chronological, and identification components of monument names, resulting in the loss of local identity, difficulties in registry navigation, and potential legal inconsistencies. The study also outlines regional terminological variations (e.g., “kamianytsia,” “apartment house,” “villa”) and demonstrates the influence of historical and political contexts on contemporary naming conventions. A system of naming principles is proposed—historical accuracy, typological relevance, localization, uniqueness, and clarity—along with specific techniques for structuring nomenclature.

In conclusion, the article emphasizes that establishing a unified methodology for naming architectural monuments will enhance identification accuracy, strengthen historical continuity, improve administrative processes, and align Ukrainian practice with international standards.

Keywords: terminology, cultural heritage, architectural monuments, naming, authenticity.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2025

[This work](#) © 2025 by [Sovinskyi Y., Honcharova I.](#) is licensed under [CC BY 4.0](#)